

ТОМИСЛАВ КРСМАНОВИЋ

БРИСЕЛСКИ ПСИХИЈАТАР

26. март 1967. године.

Отац је дошао на кратку посету у Брисел. Баш кад сам се разболео од грипа.

Одсео је код брата Боре у бриселском јужном предграђу Rod Saint Geneuse. Бора је дошао у Брисел 1958. године, постао успешан и цењен млади човек, научник запослен на СУБ-Слободном универзитету у Бриселу. Отац Милан је долазио у Белгију у више наврата, трговао је дуваном.

Бора и он су се договорили да отац дође у мој мали стан, да ми помогне док се опоравим од грипа, а он ће нам давати новац за заједничку исхрану.

Отац има свој кревет, а ја свој, имамо за храну, топло нам је, имам новца да купујем нафту.

Практично никада немам зими грип, ово мало потраја, брзо се повратих.

Када се придигох, одлучих да одем у Белгијску лигу за заштиту људских права, пре тога сам био проучио њихов извештај о жалбама на повреде људских права у Белгији, намера ми је чврста и јасна, да се пожалим на поступак Високог комесаријата за избеглице OUN у Бриселу. Неосновано су одбили мој захтев за политички азил, нису хтели ни да чују моје жалбе на узнемиравање емигрантског политичког подземља. Знам да они немају никакве ингеренције у том смислу, али желим себи да дам одушка.

Они су ме пажљиво саслушали, казујући ми да ту не могу ништа да учине, али су ми на крају уручили њихов детаљан извештај.

штај о стању људских права у Белгији, изузимајући жалбе страних миграната.

Видим да се ту ради о минорним повредама, број жалби је мали, Белгија штити максимално интересе својих грађана и помаже их где год може.

Све ме је то тако подсетило на београдске бирое за притужбе и жалбе грађана, на јаловост тражења правде.

Оцу сам у писмима говорио о господину Тошићу, успешном Југословену пореклом из Обреновца, који је после Другог светског рата остао на Западу, о његовој најбољој намери да ми нађе посао у некој америчкој фирми. Господин Тошић је изразио жељу да упозна мога оца. Он је приликом сусрета обећао оцу, да ће се потрудити да ми што пре нађе посао у струци.

Брату и оцу се жалим на несаницу, образлажем да је она последица ноћне страже за време служења војне обавезе у ЈНА 1963–1964. године и вишемесечног ноћног рада у бриселском предузећу „Делез”, где сам тада био запослен, и да је неосновано одбијен мој захтев за политички азил. Али ни речју не спомињем чудака који ми прети и његов ганг Албанаца.

Отац је заћутао када је чуо да сам тражио политички азил, брат се прећутно није слагао са тим, али није ништа инсистирао. Отац ми је само кратко забринут рекао: „Немој то никоме рећи, могу те због тога у Београду прогонити”.

Брат познаје психијатра др Г... (његово право име не дајем руковођен начелом: РАЗУМЕТИ, ЗНАЧИ ОПРОСТИТИ, али се питам да ли је др Г... имао разумевања за мене?).

Можда ће једном он лично да ми одговори на ово питање, или неко од његових колега?

Дакле, отишли смо код њега, отац, брат и ја, да ми препише неко средство да могу боље да спавам.

Др Г... је типичан Белгијанац, средњег раста, средњих година, мршав и интелегентног лукавог израза лица, одмах сам схватио да је он човек, истински интелектуалац који много зна, не само о медицини него и о другим стварима.

Због тога првог утиска о њему као лекару од интегритета, очекивао сам да ме подржи у границама могућности и овлашћења.

У исто време сам био врло опрезан, упознао сам Белгијанце, коректни људи, али гледају, пре свега, и своје. Сасвим на свом месту. Зашто и ми Југословени нисмо такви? Да некада смо били такви, али више нисмо. Знам зашто..

Зато сам строго пазио шта ћу му рећи, објаснио сам му природу несанице, да ми је опала ментална енергија, да се јављају замор, апатија, да ми је ослабила концентрација, моћ прављење асоцијација, употреба интелектуалног домена. Упознао сам га да је то зато што сам у земљи био по казни за време служења војног рока на вишемесечној ноћној стражи, а да сам овде недавно доживео истински стрес, јер ми је Високи комесаријат ОУН за избеглице у Бриселу, неосновано одбио захтев за политички азил. Додавши да сам до недавно радио више месеци ноћу у супермаркету „Delhaize” („Делез”).

Нисам му то казао, питао сам се, откуда та чудна коинциденција, ноћна стража у ЈНА и вишемесечни ноћни рад у Бриселу? Као да се некаква мрачна неман устремила на моју виталност? Подлост! Зло. Да ли је то најобичнија подударност?

Из његовог проницљивог погледа сам одмах схватио да ми је све поверовао, али да се са тиме неће никако јавн сложити, јер не жели да се конфронтира са званичним ставовима и постојећим установама у Белгији, чији је он држављанин.

То сам одмах схватио, да је не своме мсту. Чува себе, неће да се замера. Не бих закључио да ту има зле намере или ксенофобије. Нисам запазио да у Белгији тога има. Напротив, све сам више закључивао да смо ми и Белгијанци толико слични. Видео сам једног смушењака, седео је на степеницама, устима је дремљиво превлачио по усној хармоници, осећајан као наши људи. У широком булевару иза тезге сељанка, Белгијанка, нудила ми је снисходљиво робу. Мислила је да сам Белгијанац. Био сам дубоко усхићен. Па као наше сељанке из Пиносаве на београдској пијаци! А ја мислио Белгијанке све саме префињене даме. Моји су се у Југославији стално селили, све до 1951. године, када су се скрасили у Београду. У почетку сам Брисел доживљавао као туђи град. Али временом, како сам се саживљавао, осетио сам се изненађен, морам признати да ме је то дивље зарадовало...

Па ја Брисел не доживљавам више као огроман туђи кишовити град, почињем да се осећам у њему, као у својој кожи, као у Нишу, Крушевцу, Житковцу, Земуну, везујем се за неку скрајнуту улицу, аутобуску станицу, за дружења са поједини драгим особама.

Заволех Брисел и Белгијанце. Био сам сретан, као да сам се поново пронашао.

Доктор Г... је брзо проценио Бору и оца. Бора висок и мужеван, перфектно говори француски, углађених манира, као еминентни белгијски интелектуалци, као такав му препоручен од колега са СУБ-а. Отац има средње образовање, природно мудар, има богато животно искуство. Из израза лица др Г... из његових речи, покрета тела, назирало се уважавање. Одмах сам схватио у његовим очима сету, и да су његове могућности да ме подржи у вези запослења и других неприлика у Бриселу скучене. Иако би можда то и хтео на неки начин? Нашао сам се млад и без довољно искуства у Бриселу у време Хладног рата, око мене су фијукали налети леденог ветра на неком брисаном простору?

Недавно ми је са друге стране улице добацио крештавим гласом старији човек: „Ја лично сам твог ујака Вељу 1941. спровео у Јасновац!” Да ли сам ја запао у раље инквизиције? Зар инквизиција још увек опстаје?

Не само да доктор Г... заступа интересе своје земље, и своје личне, зна он добро и то да СФРЈ овде ужива необичан углед.

Што ми је јако сметало још од првих дана боравка у Бриселу: они овде намерно затварају очи пред стварним стањем у Југославији. Дволично. Али то је политика.

И овај лекар је такав. Али мора тако. А зар су наши лекари и сви ти ћутолози у Београду другачији? Неки од њих умеју бити милион пута мрачнији од овога далеког белгијског психијатра. Као да је скршен, он је брижни отац породице, брине се да сви његови преживе, пази на сваку реч. За најмањи лапсус оде под лед. Као у Београду.

Ипак, овде су људи свеснији, пробуђенији.

Зар је ово демократска западна држава? Тако мирише на подземну бирократску мемлу у комунистичком свету. Планета је село без граница.

Врло пажљиво сам бирао речи како да му опишем ноћни рад у „Делезу”, знајући добро да су Белгијанци врло солидарни када су њихови људи у питању, и када је у питању њихова земља?

Колико су они мудри и солидарни? А нама Југословенима вечитим интернационалистима, странац пречи од свога!

Спазих луцидан сјај у његовим очима, прозрео је у моја размишљања, али одмах као таласић преко његовог рафинираног лица човека који много зна, преко његових проницљивих очију, пређе хладноћа, као да је хтео да ми унапред саопшти да моје такве захтеве неће моћи да прихвати.

Иако није стао на моју страну, нисам га презрео, ипак сам имао разумевања за његове ставове..

Нисам хтео да му причам о чудаку, који трза раменом, и који ме прати са групом младића Албанаца, који насрћу на мене и прете ми, јер познајем менталитет психијатара. Јер би он био склон да то енергично оспори, па би такву моју тврдњу могао чак квалификовати као параноју?

Имам језиви страх од психијатара. Још у Београду сам се сам себи зарекао: никад, ни по коју цену, код психијатра.

„Господине докторе, ја ништа не уображавам, то је тако, али шта ви ту можете учинити, ништа”, рекох му.

Он се трже видећи да сам га прозрео, врло је проницљив и интеллигентан, али је конформиста као и већина Белгијанаца, они се ужасно плаше да се нечим не замере својим властима. Поврх свега које сматрају за безгрешне. Они су сви заредом истинске патриоте. То је тако дивно. Овај свет још није потонуо. А стално ми се чини да је људска цивилизација покварен часовник. Не, није. Ево овај психијатар је частан патриота.

Он ме је посматрао, скоро читао моје мисли: „Зато Вас молим, докторе, да ми дате неко лако средство за успављивање.”

Са олакшањем га је преписао. Хоће да помогне. Али да се не замери. Ко му од његових може узети за зло што ми је преписао беле пилуле против несанице? Неки људи су зли јер морају. Не би рекао да се рађају зли, таквим их чине околности.

„Да ли ми можете помоћи да добијем запослење”, упитах га затим директно.

„То не спада у делокруг активности ове установе”, рече кратко.

Одлазећи, сагињао сам се пред њим учтиво и скромно, скоро понизно, да му покажем да га разумем зашто је такав, уважавам његово виђење мога проблема, да га поштујем.

Мој поглед, и снужден израз лица поручивали су му да ја имам право на истину и одбрану!

Он муњевито опажа и реагује, сави се намрштен преда мном са уважавањем, поклони се.

Осетио сам у његовим очима страх, као да је био спреман да се брани. Ко зна шта све може пасти на памет овом праведно огорченом Балканцу? Тамо на Балкану су започињали ратови, бунтовни горштаци су убијали царева.

Понизно се савих, он препознаде моју поруку о себи. Страх нестаде из његових очију. Не одмаче се од мене. Погледа опуштеније у оца и брата. Зар је могуће да сам тако нешто могао и помислити од овога ојађеног младића? Он никога не мрзи.

Нисам очекивао да ми он може помоћи да разрешим свој професионални проблем, мада нисам у то био потпуно уверен, ипак сам на неки начин имао поверења у његов морални и професионални интегритет.

Разочарао ме је када је на расанку позвао помало заверенички брата у страну, да му нешто шапне иза мојих леђа. Док је разговарао са братом, посматрао ме је као лопов ухваћен у крађи. Али је ту било од мене препознате присутности пежоративне кондесанданције. Као потцењивање, покушај манипулације, бацање јабукe раздора.

Знам о чему се ради. Нас Балканце, Југословене, има ту и предрасуда према свим Словенима, виде на Западу на неки начин ипак као нижу етничку скупину, на ободу Европе, непросвећену, примитивну руљу.

И то разумем, векови етничких предрасуда су у питању. Природно да је то за мене мрачан досије. Али шта ја ту могу? Не желим да се борим против ветрењача.

Претпостављао сам шта прича. Осматрао сам га учтиво са стране.

Из погледа препознатог кривца др Г... није ми било тешко да увидим, да се он осећао проваљен и понижен, поражен.

Ипак има савест! То ми поврати пољуљано поверење у људе.

Тако ме подсети на касарну на краљевачком аеродрому, када је официр безбедњак, чист Србин, Шумадинац, 1964. године позвао оца снисходљиво на страну, док ме је војника чекао у чекаоници, којом приликом је покушао да ме опањака. То ми је казао мој мудри отац, без љутине, без мржње.

Брат ми се одмах поверио, др Г... му је ипак рекао да сам ја претерано уплахирен, да то није никакво душевно обољење, али да сам сада склон некој врсти параноидних реакција, што сам и претпостављао да ће рећи. То је он морао казати из страха да се не замери, да би тако оправдао поступке својих земљака и институција. „Ето тако, у Белгији нема неправди, то могу да причају само душевно уплахирили појединци.”

Значи, то нико не сме казати, ко то каже, рескира да буде стављен под психијатријски називник?

Али се ипак питам шта је он ту могао да учини. Да је рекао да сам у праву, могао би због тога сносити последице.

Ипак, његово шапутање иза мојих леђа није било на своме месту. Могао је то казати преда мном. Да то није покушај манипулације? Или потцењивање свих нас тројице? Можда потуљена намера да унесе црв неспоразума међу нама?

Охрабрило ме је то, што му, ни мој брат, а ни мој отац, који су били присутни, нису ништа поверовали, ама баш никако. Знају они мене.

Мој отац је схватио о чему се овде ради. Био је истински тужан. Али нису никад исказали било какав коментар на овај поступак овога доктора.

Осећао сам се као победник. Прозрео сам поступке психијатра. Иако сам га оправдао јер мора тако да поступи, ипак нисам имао разумевање за његово завереничко шапутање и оговарање иза мојих леђа. Могао је то рећи да и ја чујем. Никако не могу да се отмам утиску, чини ми се да је овај његов поступак био демагошки, да је хтео да злоупотреби мога брата и оца.

У томе није успео. Када смо одлазили, смирено и учтиво поздрављајући се са њим, није му било тешко да схвати да није успео у својој намери.

Ја сам се осећао охрабрено, као победник. Ипак, уза све уважавање за његов интелектуални и професионални интегритет, за његову приврженост и лојалност интересима своје земље, остао је мој опори утисак о угледном интелектуалцу, еминентном белгијском психијатру, који иза мојих леђа са изразом пежоративне кондесанденције, самоуверено се оговара код брата. А да не запажа да ја то све из прикрајка видим, да га више сажаљевам, него што га се стидим.

Доктор Веселин Савић, психијатар из Београда, никад тако не би поступио ни према Југословену, ни према странцу. Нити би тако поступио професор Сивадон са СУБ-а.

Још више ме је зачудило када ми је отац у стану показао писмо др Г... које је он дао оцу да га проследи неком др Ресенку, психијатру из Љубљане, у коме стоји дијагноза: „Параноидно стање”.

И мени и оцу је било чудно што се др Г... обраћа психијатру из Љубљане, који је у другој републици, зашто се није обратио неком доктору у Београду?

„Мутно!”, рекао ми је отац.

Овакав поступак др Г... одмах ме је подсетио на недавни узвик на улици: „Ја сам твог ујака спровео у Јасеновац!”

После овога догађаја, стекао сам још веће поверење у себе, ојачао духовно, и поправио лепу представу о себи: ипак се ја носим успешно са еминентним белгијским психијатром!

А ја сам овде сада само физички радник?

Доктор је мудар, прозрео је у мој закључак, док сам одлазио, ипак ме је посматрао са уважавањем. У њему има нешто демагошко, али се ипак у њему пробудила људскост.

Моја учтивост и разумност ипак су деловале на њега, сетих се мисли: *Мрак не може иројтерати мрак, само свейлосӣ њо може.*

Ипак, моја представа о Белгијанцима после овога сусрета није се променила нагоре. Свугде има и оваквих и онаквих људи. Мој отац је говорио: „Нигде нисам доживео такве неприлике као са својим људима”.